

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm**Remissvar: Rätt att forska - Långsiktig reglering av forskningsdatabaser (SOU 2018:36)**

Riksarkivet har tagit del av rubricerat betänkande med stort intresse och vill lämna följande synpunkter.

Slutbetänkandet innehåller förslag till lag om forskningsdatabaser (s 39–68). Den nya lagen är tänkt att upphäva lag 2013:794 och 1999:353 och ändra i lag 2003:460 om etikprövning. Bakgrunden till lagförslaget är EU:s dataskyddsförordning (dir. 2016:65) och dess betydelse för forskningsdatabaser med personuppgifter.

Riksarkivet instämmer i utgångspunkten att Sverige har en unik tillgång på personbaserade register och att det är viktigt att dessa ställs till förfogande för forskningen. Förslagen om etikprövning och skyddsåtgärder för hantering av personuppgifter i databaser är välmotiverade.

Den föreslagna lagen avser att reglera vem som får skapa och hantera en forskningsdatabas och därför är definitionen av begreppet forskningsdatabas central (s 40, 79). Först lämnas därför en allmän synpunkt om detta.

Riksarkivet anser att begreppet forskningsdatabas används på ett missvisande sätt. Lagförslaget omfattar särskilda databaser (nationella resurser) med personuppgifter, inte forskningsdatabaser generellt. Det går därför att ifrågasätta lämpligheten i att benämna lagen forskningsdatabaslag.

Förutsättningen för att kunna tolka och bedöma handlingars/uppgifters tillförlitlighet, integritet, autenticitet m.m. är att förstå det logiska sammanhanget och proveniensen. Termer som databas och register används därför ofta synonymt, vilket tas upp i betänkandet (s 77). Även praktiskt är det sällan möjligt eller relevant att särskilja vad som är en databas och vad som är ett register. Olika datakällor kan utgöra delmängder i digitala resurser för forskning, som användare via ett gränssnitt kan uppfatta som en sammansatt databas.

Istället för att utgå från begreppet forskningsdatabas borde lagförslaget ta sikte på det som är avsikten att reglera, d.v.s. behandlingen av personuppgifter i digitala resurser för forskningsändamål. Om uppgifterna finns i databaser, register eller ingår i infrastruktur på andra sätt borde vara sekundärt.

Begreppet forskningsdatabas motiveras med att lagen åsyftar hanteringen av databasuppgifterna och inte den omliggande infrastrukturen (s 80). Nationella resurser kan emellertid skapas genom att befintliga databaser kopplas ihop med ny infrastruktur och gemensam datamodell. Ett exempel på detta är forskningsinfrastrukturen SwedPop, där Riksarkivet deltar, som samordnar flera befolkningsdatabaser i Sverige med olika huvudmän (<http://swedpop.se>). Det framgår inte tydligt i betänkandet om en forskningsinfrastruktur som SwedPop är att betrakta som en forskningsdatabas (en eller flera), även om den nämns som ett exempel (114ff).

Riksarkivet anser att förhållandet mellan begreppen forskningsinfrastruktur och forskningsdatabas behöver förtydligas. Är en forskningsdatabas en homogen enhet med en huvudman, eller kan forskningsinfrastrukturer innehålla flera forskningsdatabaser? Riksarkivets uppfattning är att lagförslaget borde ta hänsyn till att digitala resurser, av det slag som avses, kan rymma flera databaser och att ansvaret för dessa kan vara delat mellan olika huvudmän.

Riksarkivet tillstyrker att initiativet till att skapa en forskningsdatabas bör komma från forskningshuvudmännen och inte från regeringen (s 19f). Betänkandet tar utgångspunkt i centraliserade forskningsdatabaser, men beskriver att det pågår en utveckling mot decentraliserade lösningar (s 106ff). En utveckling mot några få centraliserade databaser, som tas upp i Registerforskningsutredningen (s 184), är sannolikt inte realistiskt. Databaser behöver i många fall vara knutna till de institutioner och personer som hanterar och har kunskap om källmaterialen, och de behöver fortsätta vara så även om de skulle ingå i en nationell resurs.

Nedan lämnas synpunkter på författningsförslaget som relaterar till Riksarkivets digitala arkiv och databaser.

Den föreslagna definitionen av forskningsdatabas tycks inte avse datakällor av det slag Riksarkivet generellt hanterar för arkivändamål (<https://riksarkivet.se/born-digital>), då dessa inte är skapade som nationella resurser med forskningsändamål. Vid utlämnande skulle de däremot kunna ingå i forskningsdatabaser som andra huvudmän förvaltar. Även arkiverade forskningsdatabaser skulle kunna användas för att bygga upp nya databaser. Frågeställningen aktualiseras av att Riksarkivet hanterar digitala leveranser från bland annat SCB, som i sin tur levererar till forskningsdatabaser i Sverige och inom EU (s 24f, 377).

Riksarkivet uppfattar att lagförslaget inte innehåller några skrivningar som reglerar utlämnande av arkiverad data från arkivvårdande myndigheter för uppbyggnad av forskningsdatabaser (s 24f). Endast utlämnande från forskningsdatabaser berörs (5 kap, s 43). Förutsättningarna för arkivvårdande myndigheter att medverka till skapande av nya forskningsdatabaser skulle kunna förtydligas.

Riksarkivet tillstyrker att arkivlagstiftningens principer ska gälla och att inga nya gallringsbestämmelser föreslås (s 328ff, se även Riksarkivets remissvar på SOU 2014:45, Dnr U 2014/4224/F). Däremot är det inte tillräckligt att tala om avveckling

av forskningsdatabaser då huvudregeln för myndigheternas allmänna handlingar är bevarande (s 19, 239). Riksarkivets tolkar det som att en avvecklad forskningsdatabas, som överförs till en arkivvårdande myndighet för bevarande, inte längre utgör en forskningsdatabas enligt den föreslagna definitionen.

Riksarkivet tillstyrker förslaget i 4 kap 5 § som kompletterar offentlighets- och sekretesslagen.

Riksarkivet anser att förslaget 5 kap 4 § och 5 § (s 43), om att enskilda ska kunna få ut uppgifter om sig själva via direktåtkomst, kommer att bli svårt att tillgodose med tanke på de system- och säkerhetskrav som krävs i 3 kap 2 § och 3 §. Det förefaller inte heller klarlagt vad som avses med direktåtkomst (s 84f).

Riksarkivet är huvudman för flera databaser som är skapade och ämnade för forskning (<https://sok.riksarkivet.se/specialsok>). Personuppgifterna i dessa avser avlidna. Som nämns i betänkande kan uppgifter om avlidna indirekt ge uppgifter om nu levande personer. Riksarkivet tillstyrker att reglerna för hur uppgifter om avlidna ska behandlas är tillräckliga i gällande rätt (s 414).

Riksarkivet instämmer i bedömningen att Rättsmedicinalverket bör samråda med Riksarkivet om lagen om rättspsykiatriskt forskningsregister upphävs (s 356).

Beslut i detta ärende har fattats av riksarkivarie Karin Åström Iko. Remissen har handlagts av forskningsledare Olof Karsvall, föredragande.

Karin Åström Iko

Olof Karsvall